

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 2, Temmuz/July 2026]

Nübüvvetten Fütüvvete: Burgazî ve Razavî Fütüvvetnâmelerinde Peygamber Kıssaları

From Prophethood to Futuwwa: Prophetic Narratives in the Futuwwatnames of Burgazi and Razavi

Fatih KOYUNCU

Doç. Dr. • Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi • Fen-Edebiyat Fakültesi • Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
fkoyuncu06@gmail.com • <https://orcid.org/0000-0002-0118-1566> • <https://ror.org/05rrfpt58>

Atıf | Citation: Koyuncu, F. (2026). Nübüvvetten Fütüvvete: Burgazî ve Razavî Fütüvvetnâmelerinde Peygamber Kıssaları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 10(2), s. 808-821.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1957987>
<https://izlik.org/JA59BT34GR>

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 24.05.2026

Kabul Tarihi: 22.06.2026

Yayın Tarihi: 30.07.2026

Değerlendirme: Çift kör hakemlik

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Fon Desteği: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Kurul Belgesi: Bu makale için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulmuştur.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Telif Hakkı ve Lisans: Bu dergide yer alan makaleler **Creative Commons CC-BY-NC** lisansı altında yayımlanır.

Etik Bildirim: adeddergi@gmail.com

Article Information

Article Type: Research Article

Date Recieved: 24.05.2026

Date Accepted: 22.06.2026

Date Published: 30.07.2026

Review Reports: Double-blind peer review

Conflicts of Interest: The author has declared no conflict of interest.

Funding Support: The author has declared that no financial support was received for this study.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this article.

Ethics Statement: Scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study.

Plagiarism: This article has been scanned with iThenticate software. No plagiarism was detected.

Copyright&License: Articles in this journal are published under the **Creative Commons CC-BY-NC** license.

Complaints: adeddergi@gmail.com

Öz

Klasik Türk edebiyatı döneminde kaleme alınan eserler arasında dinî-ahlaki metinlerin sayıca fazla olduğu bilinmektedir. Ahlak metinleri arasında Ahiliğin prensiplerini anlatan fütüvvetnâmeler de yer almaktadır. İlk zamanlarda tasavvufî öğretileri aktarmak amacı ile yazılan bu tür metinlerde zanaatkâr bir zümreye mensup olmanın dışında, fütüvvet ehlinde bulunması gereken ahlaki vasıflar konu edilir. Fütüvvetnâmelerde *Kur'an*, hadis ve tasavvuf gibi kaynakların dışında peygamber kıssalarından da yararlanılmıştır. Peygamberler ahlakî, öğütleri ve yaşam biçimleriyle Müslüman toplumların geneli için örnek şahsiyetlerdir. Fütüvvetin Hz. Âdem'le başladığını aktaran müellifler, her peygamberin bir meslek zümresinin piri olduğuna değinmişlerdir. Fütüvvetnâmelerde bir meslek erbabında olması gereken hasletler nakledilirken ayet ve hadislerin dışında, anlatımı güçlendirmek amacıyla başta peygamberler olmak üzere din büyüklerinin kıssalarına yer verilmiştir. Bu şekilde işlenen bahsin okuyanların zihninde kalıcı olması amaçlanmıştır. *Kur'an*'da bazı peygamberlerin fetâ olarak nitelendirilmesi, fütüvvetnâme müellifleri için bu kıssaları daha da önemli kılmıştır. Bu çalışmada bilinen ilk Türkçe fütüvvetnâme olan *Burgazî Fütüvvetnâmesi* ile 1524 yılında Razavî tarafından kaleme alınan, hacmi ve muhtevasıyla gelenekte önemli bir yere sahip olan *Fütüvvetnâme-i Kebîr* adlı eserde yer alan peygamber kıssaları tespit edilmiş ve bu hikâyelerin bireyin ahlak eğitimi sürecindeki etkisi hususunda değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Fütüvvetnâme, Kıssa, Peygamber, Burgazî, Razavî.

Abstract

It is known that among the works written in the field of Classical Turkish literature, religious-moral texts are numerically abundant. Among moral texts are the futuwwatnames that explain the principles of Akhism. In such texts, which were initially written to convey Sufi teachings, the moral qualities that should be present in people of futuwwa, beyond merely belonging to a craftsmen's guild, are discussed. In futuwwatnames, prophetic narratives are included alongside sources such as the Qur'an, hadith, and Sufism. Prophets are exemplary figures for the Muslim community in general with their morality, advice, and way of life. Authors who state that futuwwa began with Prophet Adam also note that each prophet is regarded as the spiritual patron of a particular professional group. Furthermore, while conveying the qualities that should exist in a professional, in addition to Qur'anic verses and hadiths, narratives of religious figures, particularly prophets, are included to strengthen the exposition. In this way, it is intended that the topics discussed remain permanent in the minds of readers. The fact that some prophets are characterized as fata in the Qur'an made these narratives even more significant for futuwwatname authors. In this study, prophetic narratives found in the Burgazî Futuwwatname, which is the first known Turkish futuwwatname, and in the work titled Futuwwatname-i Kebîr, written by Razavî in 1524 and holding an important place in the tradition due to its volume and content, have been identified, and evaluations have been made regarding the impact of these stories on the individual's moral education process.

Keywords: Classical Turkish Literature, Futuwwatname, Narrative, Prophet, Burgazî, Razavî.

Giriş

Bir hadiseyi ya da sözü bildirmek, nakletmek, anlatmak gibi manalarda kullanılan kıssa kelimesi daha çok dinî, tarihî ve ahlaki hikâyelere ad olmuştur. *Kur'an*'da anlatılan bazı ibretlik hadiseler için kıssa kelimesi kullanılmıştır. Kıssalarda hadisenin önemli ve ilginç olmasıyla beraber doğru ve gerçekçi olması temel şarttır. Bu yönüyle genel olarak hikâyeden farklılık arz eder. Çünkü hikâyelerdeki anlatımda hadisenin gerçek/yaşanmış olması esas değildir (Şengül, 2022, s. 498). Dinî-ahlaki eserlerde topluma öğüt vermek ya da ders çıkarılması gereken olayı etkili bir şekilde aktarmak için kıssalara başvurulduğu bilinmektedir. Özellikle *Kur'an*'daki nakillerin ve din nasihatleri, gibi hadislerin etkisiyle İslam medeniyeti dairesinde bulunan milletlerin edebî metinlerinde kıssa aktarımına sıkça rastlanmaktadır. Nasihat bağlamında anlatılan bu kıssalar, “sınırlarını dinin belirlemiş olduğu bir dairede varlığını devam ettiren insanın, içinde bulunduğu dinin ve kültürün temel esaslarıyla ahenkli bir yaşam sürmesini sağlayacak dinamikleri barındırması yönüyle paha biçilemez bir önem arz eder.” (Doğan, 2017, s. 30). Klasik Türk edebiyatı döneminde kaleme alınan bazı eserler bu yönüyle ön plana çıkmaktadır. Başta peygamberler olmak üzere toplumun kabulüne mazhar olmuş şahsiyetlerin kıssaları nakledilmiştir.

Osmanlı döneminde yazılan dinî metinler arasında bazı peygamberlerin müstakil eserlere konu edildiği bilinmektedir. Hz. Muhammed'in hayatı, savaşları, hilyesi, veladeti, miracı, hicreti ve şemaili gibi konularda yazılan kitaplar yekûn teşkil etmektedir. Hz. Yusuf'un Züleyha ile olan kıssası üzerine manzum ve mensur

eserler yazılmıştır. Bunun haricinde diğer peygamberler de muhtelif yönleriyle bahse konu edilmiştir. Özellikle genel ahlak metinlerinde, siyasetnâme ve nasihatnâme türünde kaleme alınan eserlerde söz konusu anlatılar, temel ahlak eğitimi hususunda işlevsel bir kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca Ahiliğin nizamnâmesi hüviyetinde olan fütüvvetnâmelerde de peygamber kıssalarına sıkça yer verilmiştir.

Yiğit, cömert ve genç manalarına gelen fetâ kelimesinden türeyen fütüvvet kavramı, ilk dönemlerde tasavvufi bir terim olarak kullanılmıştır. Bu kelimeyle genellikle sûfilerde bulunan hoşgörü, yardımseverlik, nefesine söz geçirebilme ve fedakârlık gibi ahlaki meziyetler kastedilmiştir (Uludağ, 2001, s. 140). Fetâ kelimesi Farsçada civanmerd, Türkçede alp ve akı/ahı kelimelerine karşılık gelmektedir. Farsçada kullanılan fütüvvetdâr kelimesi Türkçe fütüvvetnâmelerde sıkça kullanılmıştır. *Kur'an*'da doğrudan fütüvvet kavramı geçmemekle birlikte yirmi bir yerde aynı kökten türeyen on beş kelime zikredilmiştir (Gürel, 1992, s. IX). Kavramın *Kur'an*'da ve tasavvufta işlevsel bir şekilde kullanılıyor olması fütüvvetnâme yazarları için teşvik edici bir unsur olmuştur. Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında bu türde birçok eser yazılmıştır.

Sülemî (öl. 1021) tarafından kaleme alınan *Kitâbü'l-fütüvve* adlı eser, fütüvvetnâme yazma geleneğinin daha sonraki dönemlerde gelişimine zemin hazırlamıştır. Fütüvvetin 13. asırdan itibaren esnaf teşkilatı hüviyetini barındırmasından sonra Anadolu'da Ahilik olarak neşvünema bulan meslek teşkilatına ait eserler kaleme alınmıştır. Anadolu coğrafyasında Ahilik teşkilatının da etkisiyle 13. yüzyıldan itibaren rağbet gören fütüvvetnâmelerde, İslam ahlakını esas alarak esnaf ve zanâatkar topluluklar etrafında toplumun ve bireylerin temel gelişimine yönelik örnek yaşam öyküleri anlatılır.

İslam medeniyetinde ahlak eğitimi, öncelikle *Kur'an*, daha sonra hadisler doğrultusunda şekillenir. Bu düstur ile yazılan fütüvvetnâme metinlerinde ahlak eğitimi ayet ve hadislerle desteklenip peygamber kıssaları ile okuyucunun dikkatine sunulur. Bilinen ilk Türkçe fütüvvetnâme olan *Burgazî Fütüvvetnâmesi*'nden itibaren yazılan fütüvvetnâmelerde, genellikle peygamberlerin örnek ahlakları, mesleki hüviyetleri, iş ilkeleri, fütüvvet ehlinin sıfatları, fütüvvet gelenekleri ve bireyde bulunması istenen erdemli davranışlar işlenir. Müellifler bahsedilen ahlaki ilkeleri somutlaştırmak adına başta peygamberler olmak üzere İslam tarihindeki önemli şahsiyetlerin kıssalarına yer vererek konunun anlaşılmasını amaçlamışlardır.

1. Fütüvvet-Nübüvvet İlişkisi

Fütüvvetnâme metinlerinde fütüvvetin kaynağı Allah'a dayandırılır. Buna göre fütüvvet, Allah sıfatıdır. Her kim bu sıfatlara sahip olursa Allah'ın sıfatlarıyla mevsuf olur. Fütüvvet ağacının gövdesini tevhid oluşturur (Tözlüyurt, 2018, s. 509). Burgazî, eserinde fütüvvetin yüceliğini anlatırken “Pes Tanrı teâlâ fütüvveti şerîf kıldı ve aziz kıldı. Bu makâm enbiyâ makâmıdır.” (Gölpınarlı, 1953, s. 111-112) ifadesiyle fütüvvetin nübüvvet temelli olduğunu bildirir. Özellikle fütüvvetin kutsiyetine dikkat çekmek isteyen müellifler ayet ve hadislerden iktibasta bulunmuşlardır. *Kur'an*'da; iffetini koruyan Yusuf Peygamber, Hz. Musa'ya sadakatle refakat eden Yuşa Peygamber, Allah'ın varlığını kendi aklı ile idrak edip oğlu İsmail'i kurban etme emrine uyan ve misafirperverliği ile bilinen İbrahim Peygamber, baskılara boyun eğmeyerek Allah'ın valığına ve birliğine iman eden Ashâb-ı Kehf fetâ olarak nitelendirilmiştir (Gürel, 1992, s. XIV-XV). Fütüvvetnâmelerde nakledilen bilgilere göre, Hz. Âdem fütüvvet libasını giyen ilk peygamberdir. Bu manevi libas daha sonra Şit Peygamber tarafından kuşanılmış ve ardından bir miras niteliğinde sırasıyla Hz. Nuh'a, İbrahim Peygamber'e ve son olarak da Hz. Muhammed'e ulaşmıştır.

Fütüvvet teşkilatının adap ve erkânının temellendirilmesinde başta peygamberler olmak üzere İslam tarihindeki önemli şahsiyetlerin örnekliği esas alınmıştır. Bu eserlerde peygamberlerin mesleklerine de atıfta bulunularak zanaatın kutsallığına vurgu yapılmıştır. Buna göre Hz. Âdem çiftçilerin, Hz. Şit hallaçların, Hz. İdris terzilerin, Hz. Nuh marangozların, Hz. Musa çobanların, Hz. Davut zırhçıların ve Hz. Muhammed tüccarların piridir (Anadol, 1991, s. 104). Âdem Peygamber'in Allah'a olan teslimiyeti, Hz. Şit'in mesleği ve ilim mirasçısı oluşu, İbrahim Peygamber'in Allah'a olan sadakati ve misafirperverliği, Hz. Yusuf'un iffeti, Musa Peygamber'in sabrı, Hz. İsa'nın kul hakkına riayeti, Hz. Muhammed'in adaleti ve doğruluğu fütüvvetnâmelerde ahlaki eğitim amacıyla bahse konu edilmiştir. Bir fütüvvet ehlinde bulunması gereken temel değerlerin ehemmiyetini anlatmak için nakledilen peygamber kıssalarıyla bir rol-model münasebeti kurulur. Bu yönüyle fütüvvetnâmeler, özelde meslek erbaplarına ait gibi görünse de toplumun geneline hitap eden metinlerdir.

Bu çalışmada, bilinen ilk Türkçe fütüvvetnâme olan *Burgazî Fütüvvetnâmesi* ile 1524 yılında yazılan gerek muhtevası gerekse hacmi itibarıyla öne çıkan Razavî'nin *Fütüvvetnâme-i Kebîr* adlı eserinde nakledilen peygamber kıssalarına yer verilmiştir.¹ Burgazî ve Razavî anlatılan konudan ders alınması amacıyla din büyüklerine ait kıssaları aktarmışlardır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu eserlerde Hz. Âdem, Hz. Şit, Hz. Nuh, Hz. Şuayb, Hz. Musa, Hz. İbrahim, Hz. Davud, Hz. Yusuf, Hz. İsa ve Hz. Muhammed ile ilgili kıssalar bulunmaktadır. Aşağıda yazıya konu olan müellifler ve eserleri hakkında kısa bilgilere yer verilmiştir:

Burgazî-Fütüvvetnâme: Yahya bin Halil bin Çoban el-Burgazî'nin hayatı hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanmamıştır. Bilinen tek eseri olan *Fütüvvetnâme*'nin 13. veya 14. asırda kaleme alındığı tahmin edilmektedir. Eldeki bilgilere göre bu eser, bilinen ilk Türkçe fütüvvetnâmedir. Müellif, otuz yaşındayken okuma-yazma öğrenerek fütüvvetin ne olduğuna dair eser kaleme almaya karar verir. Bu amaçla Anadolu'da Türkçe konuşan halkın anlayabileceği bir dilde eser yazdığını belirtir. Muhtelif baplardan oluşan eserde; fütüvvetle şereflenen kişilerin kim olduğuna, büyük zatların fütüvveti tefsirine, ahilerde bulunması gereken vasıflara ve fütüvvetin kollarına temas edilir. *Tezkîretü'l-evliyâ*, *Kitâbu'l-kalâid*, *Esrâru'l-ârifin*, *Tuhfetü'l-vesâyâ* ve *Mesnevî-i Manevî* eserin kaynakları arasında yer alır (Pala, 2022).

Razavî-Miftahü'd-dekâyık fi Beyânî'l-fütüvveti ve'l-hakâyık/Fütüvvetnâme-i Kebîr: 16. asır müelliflerinden olan Razavî hakkındaki bilgilere sadece eserinden ulaşılmaktadır. Seyyid Muhammed bin Alaaddin el-Hüseyn er-Razavî, fütüvvetnâmesinde Bursa'da kadılık vazifesinde bulunduğu bilgisini verir. 1524 yılında kaleme aldığı *Fütüvvetnâme-i Kebîr* olarak da bilinen eserin dışında *İrşâdü't-tâlibîn*, *Habbaznâme* ve *Bayrak Risalesi* adında kitapları da vardır. *Fütüvvetnâme-i Kebîr*, Türkçe fütüvvetnâmeler arasında önemli bir yere sahip olup kendisinden sonra yazılan eserlere kaynaklık etmiştir (Gülten ve Yılmaz, 2014, s. 13-14). Eserde fütüvvet hırkasının silsile hâlinde kuşatılması, fütüvvetin aksamı, fütüvvet ehlinde olması ve olmaması istenen hasletler anlatılır. Müellif, eserini kaleme alırken *Kûtü'l-kulûb*, *Mefâtihü'l-ikbâl*, *Sevâkibü'l-ahbâr*, *Firdevsü'l-ahbâr* ve *Mirsâdü'l-ibâd* adlı kitaplardan yararlanmışır.

2. Fütüvvetnâmelerde Peygamber Kıssaları

2.1. Hz. Âdem

İslami kaynaklara göre Hz. Âdem, ilk insan (ebu'l-beşer) ve ilk peygamberdir. *Kur'an*'da Allah'ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılmış olduğundan Safiyyullah sıfatıyla anılmıştır. Allah, topraktan yarattığı Âdem'e kendi ruhundan üfledi ve meleklerle ona secde etmelerini söyledi. Şeytan ateşten yaratılmış olmasının kibrine kapılarak itaatsizlik etti (Bakara 2/34). Allah, Hz. Âdem'den sonra ona yoldaş olarak Havva'yı yarattı. Onlar cennette yasak meyveyi yediklerinden dolayı dünyaya gönderildi. Hz. Âdem'in bağışlanma dilemesi sonucu tövbesi kabul edildi (Bakara 2/37). Çiftçilerin piri olan Hz. Âdem, *Tevrat*'taki bilgiye göre 930 yıl ömür yaşamıştır (Bölç, 1988, s. 358, 363).

Fütüvvetnâmelerde Hz. Âdem, ilk insan olması dolayısıyla fütüvvetin ilk halkası olarak kabul edilir. Yasak meyveyi yiyip cezalandırılarak dünyaya gönderilmesinden sonra hatasını kabul edip tövbe ettiği için örnek kul olarak gösterilir. Ona secde etmeyen iblis ise kibrin timsalidir. Fetâ olarak nitelendirilen şahıslar kibirden sakınmalıdır. Fütüvvet ehli kimselerin de Hz. Âdem gibi tövbe edip af dileme erdemine sahip olması gerekir. Fütüvvetnâmelere göre ilk şed kuşanan kişi Hz. Âdem'dir. Ayrıca Cebrail'in kendisine eşya yapmayı, debbağlığı, çiftçiliği ve demirciliği öğrettiği anlatılmaktadır (Torun, 1998, s. 62).

Burgazî ve Razavî'nin eserlerinde Hz. Âdem'le ilgili ortak anlatılar yer alır. Hz. Âdem hakkında aktarılan ilk kıssa yasak meyveyi yemesi ve tevbe etmesiyle ilgilidir.² Razavî'nin naklettiğine göre, Hz. Âdem, iblisin telkiniyle Allah'ın emrine muhalefet ederek yasaklanan buğdaydan yedi. Bunun üzerine Hz. Âdem ve Havva'nın üzerinde hiçbir elbise kalmadı. Kendilerine örtü bulmak istediler; fakat hiç kimse örtü vermedi. İncir ağacından yaprak istediler. İncir ağacı Âdem'e üç, Havva'ya beş yaprak verdi. Allah, Âdem'e yaprak verdiği için incir ağacına kızdı. İncir ağacı yaratıcıya hitaben kendisinin cömert olduğunu ve cömertleri sevdiğini, ondan dolayı yaprak verdiğini söyledi. Bunun üzerine Allah, incir ağacına cömertlik gösterip ayıp

¹ *Razavî Fütüvvetnâmesi*'nde adı geçen bazı peygamberler üzerine bir çalışma yapılmıştır (bk. Keklik, 2021). Bu iki eserdeki bazı unsurları ahlak eğitimi açısından inceleyen çalışmalar da vardır (Mesela bk. Erdem, 2023; Arıcan, 2023).

² Her iki eserde geçen ortak kıssalarda sadece bir metindeki anlatıya yer verilmiştir. Kıssaların aktarımında eserlerdeki anlatıma uyulmaya çalışılmıştır. Fütüvvetnâmelerden yapılan alıntılarda kıssalardaki önemli görülen bölümlere yer verilmiştir. Ayrıca alıntılarda nâşirlerin aktarımına sadık kalınmaya dikkat edilmiştir.

örttüğü için üç hususta bütün ağaçlardan üstün kıldığını bildirdi. Burada aktarılan kıssa ile fütüvvet ehlinin cömert olması ve ayıp örtmesi salık verilmiştir. Burgazî bu kıssanın sonunda ahilerin incir ağacı gibi olmasını nasihat eder:

“Pes Tanrı te‘âlâ encîr agacına ayıtdı: Hiçbir kulum Âdem’e nesne virmedi, sen neyçün virdün, didi. Encîr agacı ayıtdı: İlâhî, senün bî-zevâl müllkün içinde ne ola za‘îf kulun cömerd ola, zîrâ sen cömerdleri seversin. Pes Tanrı te‘âlâya bu söz hoş geldi. Pes cümle ahiler gerekdür kim encîr gibi ola.” (Gölpınarlı, 1953, s. 116).

“Hak te‘âlâ hazretine incir ağacının sözi hoş geldi, eyitdi: “Ya ağaç çün ki sen bu sehâyı kılup ayb setr itdün, izzetüm, celâlüm hakkı içün ben dahı seni, cemi‘ ağaçlar üzerine üç nesne ile mufazzal kıldum.” (Gürel, 1992, s. 8).

Burgazî, şeytanın Âdem’e secde etmemesine dair kıssaya yer verir. Naklettiğine göre, Allah meleklerle Âdem’e secde etmelerini emretti. Şeytan dışındakiler secde etti. İblis secde etmemek için direndi ve kendisinin daha üstün olduğunu söyledi. Burgazî, Hz. Âdem’in aczini ve fakrını bilip rahmete vasıl olduğunu, iblisin kibri sebebiyle lanetlendiğini bildirir. Daha sonra bu kıssadan hisse olarak fütüvvet ehlinin kibirlenmemesi gerektiği söyler:

“Tanrı te‘âlâ ayıtdı: Sen suç ‘itâbını karşularsın, ben dahı seni ebedî la‘net kıldum didi, imdi Âdem dahı suç kıldı, İblis dahı suç kıldı. Âdem miskinlik kıldı, rahmet buldı, İblis aleyhi’l-la‘ne tekebbürlük kıldı, la‘net buldı. Pes ehl-i fütüvvet, gerek kim tekebbür olmaya.” (Gölpınarlı, 1953, s. 117).

Razavî’nin naklettiğine göre Hz. Âdem, cennetten dünyaya gönderildiğinde Serendib Dağı’na, Havva ise Cidde’ye indi. Âdem Peygamber; Allah’tan korktuğu, cennetten ve Havva’dan ayrı düştüğü için üç yüz yıl ağladı. Hz. Âdem, niyazda bulunarak ve salih amel işleyerek Allah’tan affını niyaz etti. Allah, duaları hürmetine onun tevbesini kabul etti. Cebrail, Mikail, İsrail ve yetmiş bin melek gelip Hz. Âdem’e tevbesinin kabul olduğunu müjdelediler. Âdem Peygamber’i, Mekke yakınlarında bulunan Vadi-i Numan denilen bir yere götürdüler. Cebrail, onun başına seçilmişlerin tacını taktı ve fütüvvet hırkasını giydirdi. Bunun üzerine Hz. Âdem, Allahu ekber dedi. Fütüvvet ehli bu tekbire tekbîr-i rızâ derler. Razavî bu kıssa ile tevbe edenlerin ve salih amel işleyenlerin affa mazhar olacağını vurgular:

“Pes Âdem ‘aleyhi’s-selâm yılana binüp Serendin Tagı’na düşdi ve Havvâ Cidde’ye düşdi... Âdem ‘aleyhi’s-selâm üç yüz yıl ağladı... Allâh tebârek ve te‘âlâ korkusundan ve cennetden ve Havvâ’dan ayrı düştüğinden. Andan sonra Hak sübhânehû ve te‘âlâ kerem ve lutf ile diledi kim Âdem’ün tevbesin kabul idüp rahmet kıla... Pes Âdem ‘aleyhi’s-selâm ve Havvâ Mekke’ye geldiler ve Beytül-ma‘mûr’ı tavaf kıldılar. Pes Cebrâ’il ve Mikâ’il ve İsrâfil, yetmiş bin ferîşte ile geldiler ve Âdem’e tevbesi ve haccı kabûl oldugın müjde virdiler.” (Gürel, 1992, s. 9-12).

Hz. Âdem’le ilgili bir diğer kıssaya göre; Cebrail, Allah’ın emriyle cennetten, pamuktan bir rivayette yünden yapılmış bir kuşak getirdi. Hz. Âdem’e, “Bu kuşağa vefa şeddi derler, bunu ahde vefa kılman için beline kuşatıyorum. Şeytana uymamalısın, ona düşman olmalısın, dünyaya muhabbet etmemelisin, kaza ve kadere sabretmelisin. Böylece Allah’ın rızasını kazanırsın.” dedi. Burada Ahilikte ustalık, tasavvufta dervişlik alameti olarak bağlanan kuşağa yüklenen vefa, sabır ve rıza gibi değerlere dikkat çekilmiştir.

“Andan Cebrâ’il emriyle cennetden bir kuşak getürdi, panbukdan, bir rivâyetde yündendür. Esahh budur ki Cebrâ’il Âdem’e eyitdi ki: “Yâ Âdem! Bu kuşağa şedd-i vefâ dirler, bunu senün biline kuşaduram tâ ki ahde vefâ kılasın ve şeytana mütâba‘at kılmayasın ve hemîşe anunla ‘adâvet kılasın ve dünyaya mahabbet itmeyesin ve dahı Hakk’un kazâ vü kaderine sabr idesin.” (Gürel, 1992, s. 15).

Bir diğer anlatıya göre, Cebrail bir makas getirerek Âdem’in saçını tıraş etti. Cennet ırmaklarından bir miktar süt ve bal getirerek helva yaptı ve Âdem’e verdi. Hacerü’l-esved taşının üstüne koydu. Âdem bir lokma aldı ve biraz Havva için ayırdı. Dervişlerin başını tıraş etmeleri, hırka giymeleri, yol atası ve yol kardeşi tutması, kuşak bağlaması, helva pişirip birbirlerine ikram etmesi Cebrail’den ve Hz. Âdem’den kalma bir mirastır (Gürel, 1992, s. 17).

2.2. Hz. Şit

Hz. Şit, Âdem Peygamber’in Hâbil’in ölümünden sonra doğan oğludur. *Kur’an*’da açık bir şekilde belirtilmemekle birlikte İslami kaynaklarda peygamber olduğu yaygın bir şekilde kabul görmüştür. Hz. Âdem’e indirilen suhufu topladığı ve ona da sayfalar vahyedildiği rivayet edilmiştir. 912 yaşında vefat etmiştir (Gündüz, 2010, s. 2014-215). Hz. Şit, babasından ilahi ilimleri öğrendiği için Hz. Âdem’in ilim

mirasçısı ve aynı zamanda fütüvvetin ikinci halkasıdır. Fütüvvetnâmelerde incir ağacından elde edilen pamuğu Hz. Havva'nın eğirmesi ve Şit Peygamber'in de onu dokuyarak tennure yapıp Hz. Âdem'e giydirmesi sıkça anlatılan bir hadisedir. Böylece Hz. Şit, cüllahlık (dokumacılık) mesleğinin ilk temsilcisidir. Bütün bunların yanında fütüvvet ehlinde sofraya kurma ve misafir ağırlama geleneği de Şit Peygamber ile ilişkilendirilir (Torun, 1998, s. 62).

Burgazî ve Razavî, onun dokumacılığına ve fütüvvet silsilesindeki yerine değinmişlerdir. Burgazî ilk ekmeği Şit Peygamber'in yaptığını, elbise diktiğini, gelen kardeşlerine ekmek verip elbise giydirdiğini anlatır:

“Evvel dünyâda etmegi Şit ‘aleyhi’s-selâm kesdi, Âdem ‘aleyhi’s-selâm etmek yidi... Şit dokudugı bezden kesdi, Âdem ‘aleyhi’s-selâm aldı, beline tennûre tutdı. Pes şeyhler tennûre tutunmak andan kaldı. Şit ‘aleyhi’s-selâm, kangı kardaşı geleydi etmek yidürirdi, biline tennûre tutardı.” (Gölpınarlı, 1953, s. 117).

Razavî fütüvveti öğrenen Şit Peygamber'in cömert olduğunu, misafir ağırladığını, kardeşlerine edeb ve erkân öğrettiğini söyler. Buradaki hasletler fütüvvet ehlinde bulunması istenilen vasıflardır:

“Çün Âdem fütüvveti Şit'e yetiştirdi. Şit dahı ahıluk kıldı, konuk konukladı, sofraya yaydı ve etmek kesdi ve karındaşına edeb, erkân ta'lim kıldı.” (Gürel, 1992, s. 17).

2.3. Hz. Nuh

Ulu'l-azm olarak nitelendirilen beş peygamberden biridir. *Kur'an*'da, kavmini putperestlikten vazgeçirmek ve tevhid inancına döndürmek için yaptığı mücadelesi anlatılır. Nuh Peygamber, kavminin sapkınlığa devam etmesi hâlinde helak olacaklarını haber verdi. Yoldan çıkan kavmi Hz. Nuh'a inanmayıp onu yalancılıkla itham etti. Nuh Peygamber, bunun üzerine kavminin cezalandırılması için Allah'a dua etti. Cebrail ona bir gemi inşa etmesini söyledi. Geminin yapımı tamamlandıktan sonra her hayvan türünden birer çifti ve kendisine iman edenleri gemiye bindirdi. Daha sonra tufan başladı ve ona inanmayanlar helak oldu. *Kur'an*'da onun 950 yıl kavminin arasında yaşadığı bildirilir (Ankebut, 29/14-15). Bir rivayete göre kabri Mekke'deki Mescid-i Haram'dadır (Harman, 2007, s. 225-226). Fütüvvetnâmelerde Cebrail'in ona gemi yapmayı öğrettiği ve tufandan sonra Cebrail'in Nuh'u tıraş ettiği anlatılır. Şed kuşatılan Hz. Nuh'a; Cebrail şeyh, Mikail yol atası ve İsrail de yol kardeşi olmuştur (Torun, 1998, s. 62).

Razavî'nin aktardığına göre, Nuh Peygamber dört asır halkını Allah'a inanmaya davet etti. Kırk erkek ve kırk kadın iman etti. Bu duruma incinen Hz. Nuh, Allah'a dua etti ve kavmi helak oldu. Cebrail, Nuh Peygamber'e fütüvveti ilettiler. O da Cebrail'i şeyh, Mikail'i ata ve İsrail'i kardeş edindi. Cebrail, onu kuşattı ve ona gemi yapmayı öğretti. Cebrail cennetten üzüm ve incir getirerek helva yaptı. Hz. Nuh, helva yedikten sonra müminlere helvayı dağıttı. Razavî, bu nakille fütüvvet erbapları için bir şeyh/usta elinde yetişmenin, yol atası ve yol kardeşine sahip olmanın önemli olduğunu vurgular:

“Rivâyet iderler ki Nûh (s.a) dört yüz yıl halkı îmâna da'vet kıldı, kırk er ve kırk avret Müslümân oldu, nefsi incindi, Hak te'âlâyâ münâcât eyledi... Ol hinde Hak te'âlânun emriyle Cebrâ'il irişdi, Nûh'a tûfân haberin ırgürdi. ... Cebrâ'il Nûh'a fütüvveti yetiştürdi. Nûh Cebrâ'il'i şeyh idindi ve Mikâ'il'i ata ve İsrail'i kardaş idindi ve Cebrâ'il Nûh'ı kuşatdı ve gemi yapmağı ta'lim eyledi.” (Gürel, 1992, s. 18).

2.4. Hz. İbrahim

Hz. İbrahim, *Kur'an*'da adı çokça zikredilen peygamberlerden biridir. Putperest bir toplumda büyümüş ve gökyüzündeki cisimlere bakarak Allah'ın varlığını bulmuştur. Nemrud'a karşı çıkarak putları kırması onun tevhide bağlılığının özünü oluşturur. Nemrud'un bütün zulmüne ve kavminin ona inanmamasına rağmen inancı hiçbir zaman sarsılmamıştır. *Kur'an*'da Hz. İbrahim'in eşi Sâre ve oğulları İsmail ve İshak'ın da isimleri zikredilmektedir. 175 yaşında vefat ettiği rivayet edilen Hz. İbrahim, Hebron'da eşi Sâre'nin yanına defnedilmiştir (Canım, 2016, s. 197). Kaynaklarda genelde Allah'ı akıl yolu ile bulması, putları kırması ve Nemrud tarafından ateşe atılması ile anılır. Hz. İbrahim ile ilgili ön plana çıkan unsurlardan birisi de misafirperverliğidir. Fütüvvetnâmelerde de genellikle bu yönüne vurgu yapılır. Fütüvvet ehlinin sofrası, Hz. İbrahim'in sofrası gibi herkese açık olmalıdır. Bunların yanında fütüvvetnâmelerde İbrahim Peygamber ekmekçilik, kasaplık ve berberlik meslekleriyle anılmaktadır (Torun, 1998, s. 285). *Burgazî Fütüvvetnâmesi*'nde onun doğumu, çocukluğu, baskılara rağmen inancından vazgeçmediği ve misafirperverliğiyle ilgili kıssalar anlatılır. Razavî, Hz. İsmail'in kurban edilme hadisesini naklederken kısa bir bölümde Hz. İbrahim kıssasına da yer verir.

Burgazî'nin naklettiğine göre, Nemrud'un padişahlığı zamanında münecimler ülkede bir erkek çocuk doğacağını, bu kişinin putları kırıp kendisini helak edeceğini haber verdi. Nemrud, o yıl içinde doğan erkek çocukların öldürülmesini emretti. İbrahim Peygamber doğduğunda annesi onun öldüğünü söyledi. Gece oğlunu bir mağaraya bıraktı. Birkaç gün sonra geldiğinde oğlunun yaşadığını gördü. Biraz emzirdi ve mağaranın ağzını kapattı. Annesi gelmediği günler İbrahim Peygamber parmağını ağzına götürüp emerdi. Allah, onun rızkını parmağından verirdi. Biraz büyüdükten sonra annesi onu dışarı çıkardı. İbrahim Peygamber sonra yere ve göğe baktı. Bunları ve kendisini yaratanın kim olduğunu sordu. Yaratıcının Allah olduğuna inandığı için ateşlere atıldı; fakat o imanından vazgeçmedi. Allah, onu yiğit olarak andı ve ona fetâ, dedi. Müellif bu kıssadan hisse olarak fütüvvet ehlinin hak bildiği yoldan vazgeçmemesi gerektiğini vurgular:

“Pes Âzer’ün ‘avratı İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâmı togurdu, gizledi. Nemrûd’dan korkdı, ayıtdı: Oğlan dogurdum, öldi didi. Gice olıcak İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâmı daga ilettdi, bir mağara içinde kodı, bir ulu taş, mağara kapusunda berkitdi. Bir kaç günden girü geldi, mağara kapusın açtı, gördi kim dahı diri durur... Biraz emzürdi, girü mağara kapusun berkidüp gitdi... Ol gün kim anası gelmezdi, İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm barmagın agzına koyub emerdi... İbrahim Tanrıyı istedi, buldı. Çün oda atdılar, Tanrıdan yüz döndürmedi. Bütleri uvatdı, Tanrı te’âlâ, yigit adı birle andı, fetâ didi.” (Gölpınarlı, 1953, s. 117-118).

Bir diğer kıssaya göre, Hz. İbrahim Şam’a gitti. Kıbt kuyusunun üstünde birçok sene gelen gidene yemek ikram etti. Misafir olmadan asla yemek yemezdi. Bir defa misafirsiz bir hafta geçirdi. İbrahim Peygamber, Allah’tan misafir gelmesi için niyazda bulundu. Allah; Cebrail, Mikail ve İsrail’i insan suretinde misafir olarak gönderdi. Hz. İbrahim onlara kuzu büryan ikram etti. Misafirleri yemek yemeyince korktu. Hanımı Sâre’ye neden yemediklerini sordu. Cebrail, İbrahim’e oğlu İshak’ı müjdeledi. İbrahim yaşlı olduğunu, bundan dolayı çocuğunun olamayacağını söyledi. O vakit yıllardır kurumuş ağaçlar yeşerdi. Bir rivayete göre, İbrahim Peygamber hizmet kuşağını burada kuşandı. Cebrail incir sütünden yapılan pamuk şalvar getirdi. Bir rivayete göre o pamuğu Havva eğirdi. Bu şalvarı önce Âdem Peygamber, daha sonra Hz. Şit giydi. Müellif, burada ahiler için çok önemli bir değer olan misafirperverliğe vurgu yapar. Ayrıca Ahi hanımlarının hizmetkâr olması gerektiğini belirtir.

“Pes sonra İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm Şâm’a vardı. Kıbt kuyusunun üstünde çok yıllar gelen gidene etmek, ta’âm yidürdi. Hergiz konuksuz ta’âm yimez idi. Bir kez hefte oldı, konuk gelmedi. İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm du’â kıldı, Allâhu te’âlâdan konuk diledi. Hak te’âlâ, Cebrâ’il ve Mikâ’il ve İsrâfil ‘aleyhimü’s-selâmı viribidi. Âdem sûretinde geldiler, İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâma konuk oldılar. İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm durdı, bir kuzı biryân önlerine kodı... İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm gördi kim yimezler, katı korkdı, yüzi sarardı. Ve Sâre, urudurub kulluk iderdi. Pes ahilerün avratları gerek kim hidmetkâr ola.” (Gölpınarlı, 1953, s. 118).

Razavî'nin naklettiğine göre Cebrail, Kâbe’yi inşa etme emrini Hz. İbrahim’e ilettiler. Onun talimiyle İbrahim Peygamber, Mikail’i yol atası tuttu ve İsrail’i de yol kardeşi yaptı. Cebrail, İbrahim’in belini bağladı ve cennetten bir tabak helva getirdi. Daha sonra Kâbe’nin yerini gösterdi ve kayboldu. İsmail’in kurban edilmesi emri üzerine oğlunu yere yatırdı. Ne kadar uğraştıysa da bıçak İsmail’i kesmedi. Cebrail gökten koç getirirken Allahu ekber, dedi. Daha sonra Hz. İbrahim ve İsmail de tekbirler getirdi. Fütüvvet ehli Hz. İbrahim’e bundan dolayı pîr-i tekbîr dediler. Getirdikleri tekbire de tekbîr-i safâ adını verdiler. Bu kıssada İbrahim Peygamber ahde vefanın, Hz. İsmail teslimiyetin timsali olarak gösterilmiştir.³ Bunların her biri fütüvvet ehlinde olması istenen temel vasıflardır:

“Şöyle rivâyet olunur ki Halilü’r-Rahmân’un şeddi Cebrâ’il’endür. Ol vakt kim Halilullâh’a Ka’be’yi yapmag emr olındı. Cebrâ’il ve Mikâ’il ve İsrâfil dahı niçe bin ferîşteher bile geldiler. İbrâhîm Halil, Cebrâ’il ta’limiyle Mikâ’il’i yol atası ve İsrâfil’i yol kardaşı idindi ve dahı Cebrâ’il, İbrâhîm’ün bir dürra’a ile bilin bağladı ve cennetden bir tabak halvâ getürdi ve Ka’be’nün yirini gösterdi ve gâyib oldı.” (Gürel, 1992, s. 19).

2.5. Hz. Yusuf

Hz. Yakup’un oğlu olan Yusuf, İsrailoğulları’na gönderilen bir peygamberdir. *Kur’an*’da Yusuf Suresi’nde kıssası anlatılmaktadır. Yusuf, babasının sevgisini kazanmış olması dolayısıyla kardeşleri tarafından kıskanılarak kuyuya atıldıktan sonra bir tacire satıldı. Mısır’da sarayda hizmetkârlık yaptı, Züleyha’nın iftirasıyla zindana atıldı ve oradan rüya yorumlayarak kurtuldu. Daha sonra rüya yorumlama yeteneği sayesinde Mısır azizi tarafından tanındı ve yüksek bir konuma getirildi (Harman, 2013, s. 3). Yusuf

³ Hz. İsmail’in kurban edilmesi hadisesi Hz. İbrahim’in kıssası içerisinde nakledildiği için ayrı bir başlıkta incelenmemiştir.

Peygamber güzelliği, kuyuya atılması, sabrı, iffeti, zindana düşmesi, rüya yorumlaması, önce köle sonra ise Mısır'a sultan olması dolayısı ile kaynaklarda sıkça zikredilir. Özellikle Züleyha ile olan hikâyesi üzerine eserler kaleme alınmıştır. Hz. Yusuf, fütüvvetnâmelerde iffet ve sabrın temsilcisi olarak anılır. Bu hasletleriyle fütüvvet ehline, şartlar zor da olsa doğru olandan ve erdemlerden vazgeçilmemesi gerektiğinin vurgusu yapılır. Ayrıca Hz. Yusuf, kerpici ilk kez kesmesi, zindanda yoğurt yapması ve kazzazlık (ipek işleme) sanatı ile bahse konu edilir (Torun, 1998, s. 63).

Burgazî, fetâ olan kimseleri naklederken Yusuf Peygamber'in kıssasına yer verir. Naklettiğine göre; Züleyha, Yusuf Peygamber'i çok severdi. Yusuf'un aşkını gönlünden çıkarmadığı vakit onu huzuruna getirirdi. Yusuf, Züleyha'ya hiç bakmazdı. İnsanlar Züleyha'yı ayıplamaya başladı. Züleyha kadınların kendisi hakkında konuştuklarını duyunca onları sarayına çağırdı. Bu kadınların ellerine bir bıçak bir de turunç verdi. Züleyha, Yusuf'a güzel elbiseler giydirdi ve onu odaya getirdi. Yusuf'u gören kadınlar, ona âşık olup akıllarını yitirdiler. Züleyha onlara turunçları kesmelerini söylediğinde meyveyi düşürüp ellerini kestiler. Züleyha'yı ayıplayan bu kadınlar ona hak verdiler:

“Çünkü ol ‘avretlerün ta’n itdüklerin Zeliâ işitdi, konukluk eyledi, ol ‘avretleri kagırdı. Beş avret idi, begler ‘avretleri idi. Pes buları getürdiler konuklayalar; dahı ellerine bıçak virdiler, birer turunç dahı; ol vakt kim ben kesün diyem, kesesiz didi. Dahı vardı, Yûsufı donatdı, getürdi. Çünkü bunlar Yûsufı gördiler, âşık olub akılları gitdi. Zeliâ ayıtdı: Kesün turuncunuzu; turunç ellerinden düşüb ellerin pâre pâre eylediler, acısın hiç duymadılar.” (Gölpınarlı, 1953, s. 119).

Nakledilen bir başka kıssaya göre, bir gün Züleyha, Yusuf'u odasına çağırdı ve kapıları kilitledi. İblis, Yusuf zina edecek diye sevindi. Hz. Yusuf, onun bu işine rıza göstermedi. Züleyha, Yusuf'un ardından eteğine yapıştı ve elbisesini yırttı. Bu kıssayı kısaca anlatan müellif, Yusuf'un nefsinin yendiğini, Allah'ın Yusuf'u yigit/feta olarak nitelendirdiğini söyler. Daha sonra bu kıssadan hisse olarak ahilerin iffetli olması gerektiğini ve iffetin bütün ahilere farz olduğunu ifade eder:

“Ammâ Yûsuf evvel demde nefsini yendi, İblis kör oldı. Pes Tanrı te’âlâ; Yûsufı yigit deyü yâd kıldı, nitekim Kur’ân’da buyurur kim ... Pes gerek kim ahiler pâk-dâmen olalar ve pâklik farz oldı cümle yigide ve ahiye ve şeyhlere vâcib oldı.” (Gölpınarlı, 1953, s. 120).

2.6. Hz. Şuayb

İslam kaynaklarına göre, Hz. İbrahim soyundan gelen bir peygamberdir. Bazı kaynaklarda Hz. Musa'nın kayınpederiyle aynı kişi olduğu söylene de birçok âlim bunun doğru olmadığını, Şuayb'ın Hz. Musa'dan daha önce yaşadığını belirtir. O, Medyen ve Eyke halkına gönderilmiş; onları Allah'a kulluğa, dürüst ticarete, ölçü ve tartıda adalete ve bozgunculuktan kaçınmaya çağırmıştır. Güzel konuşması sebebiyle “hatîbü'l-enbiyâ” diye anılmıştır. Uyarılarını dinlemeyen kavmi, deprem ve korkunç ses ile helâk edilmiştir. Şuayb'a iman edenler ise kurtulmuştur (Canım, 2016, s. 228). Fütüvvetnâmelerde çobanlık ve keçecilik mesleklerini icra ettiği nakledilmiştir (Torun, 1998, s. 63).

Razavî, fütüvvetnâmesinde alışverişte insanların birbirini aldatmamasını ve hakkına razı olmasını nasihat ederken Şuayb Peygamber'in kıssasına yer verir. Naklettiğine Hz. Şuayb, kavmine ısrarla birbirini aldatmamasını, haklarına razı olmasını nasihat etti. Kavmi nasihatlerini dinlemedi ve mallarını istedikleri şekilde satacaklarını söyledi. Bunun üzerine Allah, kavmini helak etti:

“Şuayb Peygamber kavmine her ne denlû cidd ü cehd idüp nasihat iderdi: “Ey kavm! Biri birünizi aldaman, almada ve satmada hak alun, hak virün.” Nasihatlerini istemeyüp eydürlerdi: “Hükmümüz mâlumuza geçer, ne gerekse idevüz.” dirlerdi. Lâ-cerem Hak te’âlâ, ol kavmi helâk itdi. Nitekim anların hâllerini Hûd sûresinde haber virür:” (Gürel, 1992, s. 74).

2.7. Hz. Musa

Kur'an'da adı çokça zikredilen ve ulu'l-azm olarak nitelendirilen büyük peygamberlerden biridir. İsrâiloğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtarıp özgürlüğe kavuşturan Hz. Musa, kavmine kırk yıl elçilik yapmıştır. Kur'an'da Allah ile konuşması dolayısıyla “kelimullah” sıfatını aldığı açıkça belirtilmiştir. Hz. Musa'ya dört büyük kitaptan biri olan *Tevrat* indirilmiştir. Mesleği çobanlık olan Musa Peygamber, dini metinlerde dünyaya gelişi, Firavun'un sarayında yetişmesi, Medyen'e gidişi, Firavun'la mücadelesi, Hızır'la yolculuğu ve mucizeleri ile anılır (Harman, 2020, s. 210-211). Fütüvvetnâme geleneğinde çobanlık, cullahlık (dokumacı), müccellitlik (ciltçi) ve attarlık meslekleri ile anılmaktadır (Torun, 1998, s. 64).

Burgazî Fütüvvetnâmesi'nde onun Hızır ile yolculuğu anlatılır. Hz. Musa, peygamber olmasına rağmen Hızır'dan edeb ve erkân konusunda ders alır. Metinde geçen “Evliyânun ve enbiyânun ahisi ve şeyhi var” ifadesi nebi olan kişinin bile bir yoldaşa ve rehber ihtiyacı olduğuna dikkat çekmektedir. *Burgazî Fütüvvetnâmesi*'nde, fütüvvet sahibi kimseye yalnızca ilimde ve işinde iyi olmanın yetmeyeceği, aynı zamanda edeb ve erkân öğrenmesi gerektiği de vurgulanır. Burgazî, Hz. Musa'nın Hızır'la olan yolculuğunu anlattıktan sonra edeb ilmiyle ilgili nasihate yer verir. Kıssaya göre, sabır yolculuğundan sonra Allah, Hz. Musa'nın Hızır'dan edeb ilmini öğrenmesini istedi. Hızır, Hz. Musa'ya Tur Dağı'na nasıl çıktığını, Allah'la nasıl konuştuğunu ve oradan nasıl döndüğünü sordu. Musa ona, “Bir taş var, onun dibinde dururum, söyle bana ey Çalab'ım, diye hitap ederim” dedi. Hızır onun bu şekilde konuşmasını uygun görmedi ve bütün ilimlerin üstünü edeptir, diye cevap verdi. Edeple Allah'ın huzuruna git ki Allah seni sevsin ve merteben artsın, dedi. Hızır ona; öncelikle Tur Dağı'nda iki rekât namaz kılmasını, ayakkabısını çıkarmasını, daha sonra Tur'a gitmesini, ellerini kavuşturmasını, taşa ulaşınca secde etmesini, Allah'tan bir hitap gelmedikçe konuşmamasını, döneceği zaman secde etmesini, geri geri giderek uzaklaşmasını, daha sonra secde etmesini nasihat etti. Fütüvvet ehli için, tasavvufun da etkisiyle, edeb konusunun çok önemli olduğuna dikkat çekmek amacıyla bu kıssa nakledilmiştir:

“...cümle ilmin yigreği edebdür, sen edeble var kim Tanrı te'âlâ seni dahı seve, merteben dahı arta. Mûsâ 'aleyhi's-selâm ayıtdı: Kim digil bana, nice vararın, didi. Hızır 'aleyhi's-selâm ayıtdı: Tur dibinde iki rek'at namâz kılğıl, na'linün anda bırakğıl, Tur'a çıkğıl, dahi elin kavşurgıl ... Evliyânun ve enbiyânun ahisi ve şeyhi var, pes cümle müslümânlar dahi gerek kim edeb ve erkân öğreneler.” (Gölpınarlı, 1953, s. 114-115).

2.8. Hz. Davud

Hz. Davud, dört büyük kitaptan biri olan *Zebur*'un vahyedildiği peygamberdir. Kendisi hükümdarlığı, adaleti ve üstün ilmiyle anılır. Mesleği demircilik olan Hz. Davud'un sesi gür ve güzeldi. Calut'u öldürerek halkını zulmünden kurtardı. Kırk sene hükümdarlık yaptıktan sonra yetmiş bir yaşında vefat etti (Harman, 1994, s. 21-22). Fütüvvetnâmelerde demircilik, kalaycılık ve nalbatlık meslekleri ona atfedilmektedir (Torun, 1998, s. 64).

Hz. Davud ile ilgili bir kıssa Razavî tarafından nakledilmiştir. Bu kıssada helal kazanç elde etmenin, ihtiyaç sahiplerine sadaka vermenin ve bir kimsenin ailesinin geçimini temini için gayret göstermesinin önemi anlatılır. Kıssaya göre, Hz. Davud, cennette kendisine komşu olacak kişiyi merak eder. Allah ona ertesi gün şehrin dışına çıkmasını ve karşısına çıkacak kişinin cennetteki komşusu olacağını bildirir. Davud Peygamber, ertesi gün şehrin dışına çıkar ve gördüğü kişiye selam verir. Ona cennette peygamberlere komşu olmasını sağlayan amelinin ne olduğunu sorar. Adam her gün dağdan getirdiği odunları üç akçeye sattığını, bu akçelerden birini dervişlere sadaka olarak verdiğini, bir akçeyi annesine harcadığını ve diğer akçeyle ailesini geçindirdiğini söyler. Hz. Davud bunları işitince onun, cennette peygamberlere yoldaşlığa layık oluşunu anlar. Davud Peygamber, her gün üç akçe karşılığında çalışmayı bırakıp kendisine yoldaş olmasını teklif eder. O kişi bu mertebeyi kendi kazancıyla elde ettiğini ve rencberlikten el çektiğinde bu makama ulaşamayacağını söyler. Bu kıssayla helâl kazanç elde eden kimsenin peygambere komşu olabileceği, hatta şehitler mertebesine erişebileceği anlatılmaktadır. Fütüvvetnâmelerde ahlak hususunda verilen en önemli hasletlerden biri de helal kazançtır. Kişi her ne olursa olsun kazancını helal yol ile elde etmeli ve doğruluktan ayrılmamalıdır:

“Bir gün Dâvûd Peygamber, Hak Hazretine münâcât eyledi, eyitdi: “İlâhî! Dilerem ki cennetde bana hem-nişin olanı gösteresin.” Hak Te'âlâ eyitdi: “Yâ Dâvûd! Yarın şehirden taşra çık, her kim ki sana karşı gelürse, ol olsa gerekdir.” İrtesi, Dâvûd, şehirden taşra çıkdı, gördi karşıdan bir kişi, arkasında odun getirüp gelür... “Yâ kişi! Hak te'âlâ ile mu'âmelen nedür ki anun vesilesiyle cennetde enbiyâ ile mürafakat ve mücaleset mertebesin buldun?” Ol kişi eyitdi: “Her gün tagdan arkamla odun getirüp şehirde üç akçaya sataram. Birin dervişlere sadaka iderem ve birin anama harç iderem ve birin 'iyâlûme harc-ı nafaka iderem.” didi. Dâvûd eydi: “Erzânîdür sana cennetde peygamberlere yoldaş olmakluk.” Dâvûd eydi: “Gel ben sana günde üç akça vireyüm, benümle yoldaş olsan gerekdir.” Ol kişi eyditdi: “Yâ Dâvûd! Ben bu mertebeyi kesbümnden buldum ve 'arak-ı cebinümnden buldum, çün ben rencberlükden el çeksem, ayruk ol mertebeyi bulmazam.” (Gürel, 1992, s. 68-69).

2.9. Hz. İsa

Kur'an'da kendisinden İsa, İbn Meryem ve Mesih olarak bahsedilir. Kutsal kitaplardan *İncil*, Hz. İsa'ya vahyedilmiştir. İsa Peygamber babasız dünyaya gelmesi, ölüleri diriltmesi, hastalara şifa olması ve göğe

çekilmesi gibi mucizeleri ile bilinir. İslam inancına göre Hz. İsa çarmıha gerilerek öldürülmemiş, Allah tarafından göğe çekilmiştir. Kendisi *Kur'an*'da Allah'a yakın ve seçkin bir kul olarak övülmektedir (Aydemir, 2006, s. 246-247). Fütüvvetnâme geleneğinde ekmekçilik ve boyacılık meslekleri ile anılmaktadır (Torun, 1998, s. 64).

Burgazî Fütüvvetnâmesi'nde Hz. İsa'nın gökten sofrayı indirdiği mucizesi nakledilmiştir. Kıssada asıl anlatılmak istenen nimet ve rahmet ilişkisidir. Fütüvvet sahibi kimse nimete şükretmeye özen göstermelidir. Hz. İsa'nın sofradan yememesi, fakirleri ve hastaları öncelemesi; fütüvvet ehline yardıma muhtaç kimseleri gözetmelerini salık verir. Sofradan yemek yenmesine rağmen yiyeceklerin eksilmemesi, Allah'ın nimetinin sonsuz olduğunun en temel kanıtıdır. Bu kıssanın nakil sebebi ise bir ahinin sofrasının nasıl olması gerektiğini *Kur'an*'daki örnekle anlatmaktır. Burgazî'ye göre; ahinin sofrası büyük olmalı, sofrasında çok ekmek bulunmalı, soğan ve sarımsak olmamalıdır. Zira gökten inen sofraya böyleydi:

“Bu ol beyândur kim ahinin sofrası ne resme ola. Gerek ahinin ulu ola, çok etmek ola, soğan olmaya, sarımsak. Zirâ kim gökden böyle indi...İsâ ayıtdı: Gelün, bu ta'âmı yin didi. Ayıtdılar: İlkin sen yi, andan biz de yiyelüm didiler. İsâ ayıtdı : Benüm bundan hazzım yok, sizün için diledüm, gelün yin, râzı olmadılar. İsâ 'aleyhi's-selâm, ayıtdı: Gelün iy sayrular, rencülür, gözsüzler ve ayaksuzlar, bu ta'âmı yin, şifa bulasız. Pes bölük bölük ol ta'âmdan yidiler. Rencülür sag oldı, şifâ buldılar ve yohsullar bay oldılar, ol gün bin üçyüz kişi yidi, bir zerre eksilmedi.” (Gölpınarlı, 1953, s. 130-131).

Razavî Fütüvvetnâmesi'nde ise Hz. İsa ile ilgili kul hakkının önemini vurgulayan iki kıssaya yer verilmiştir. Nakledildiğine göre, Hz. İsa bir mezarlığa uğradı ve orada kabirde yatan kişilerin hâllerini müşahade etti. Bir kişinin azap çektiğini gördü. Allah'tan ölüyü diriltmesini diledi. Cenab-ı Hak duasını kabul etti ve mezarda yatan kişi dirildi. Hz. İsa o kişiye hangi ameliyle bu azaba müstehak olduğunu sordu. Adam hamal olduğunu, bir kişinin odununu taşıırken dışında kalan bir şeyi çıkarmak için odunlardan bir kıymık aldığını, ondan dolayı azap çektiğini söyledi. Hz. İsa'dan Allah'ın kendisini affetmesi için dua etmesini istedi. Hz. İsa azabın kalkması için dua etti. Allah, hak sahibinin hakkını helal etmedikçe o kişinin azaptan kurtulmayacağını bildirdi. Hz. İsa odun sahibinden helallik istedi ve ondan sonra o kişinin azabı ortadan kalktı. *Razavî Fütüvvetnâmesi*'nde aktarılan bu kıssa ile helal-haram ve kul hakkı kavramları üzerinde durulur. Küçük ya da büyük fark etmeden kul hakkına girmenin azap ile sonuçlanacağı vurgulanır. Helallik istenmesi sonucu azabının affedilmesi ise helalleşmenin önemini ortaya koyar. Fütüvvetnâmelerde temel ahlak eğitimi noktasında kul hakkı ve helal-haram kavramları önemli bir yere sahiptir:

“Bir gün Hz. İsâ'nun yolu makberelere uğradı, mekâbir ehlinün ahvâli ana keşf oldı. Gördi kim bir makberde bir kişiye 'azâb iderler. Hâk te'âlâdan hâcet diledi, ol ölüyü diri kıla. Hâk te'âlâ hâcetin kabûl kıldı ve İsâ, andan sordı kim “Sen ne amel kıldun ki bu 'azâba müstehak oldun?” Eyitdi: “Yâ nebîyallâh! Ben dünyâda hammâl idüm, bir gün bir kişi odun satun aldı, bana eyitdi ki evüme ilet didi. Götürüp giderken düşümde bir nesne kalmışdı, arkamda olan odundan bir kıymık koparup anunla kurcadum, anunla giderem tâ ölelden beri anun 'azâbın çekerem. Yâ İsâ! Dile beni Hak'dan, ola ki 'azâbı benden ref ide.” İsâ, dahı du'â eyledi, Hâk te'âlâ eyitdi: “Yâ İsâ! Ol hak işi helâl itmeyince ol 'azâbdan kurtulamaz.” Pes İsâ vardı, odun ıssından helâllik diledi, andan sonra ol kişün 'azâbı ref oldı.” (Gürel, 1992, s. 75-76).

Razavî sadaka vermenin faziletini anlatmak için Hz. İsa'yla ilgili başka bir kıssaya yer verir. Naklettiğine göre, Hz. İsa bir köye uğradı. Köy halkı bir kassardan (çamaşır yıkayıcı) şikâyetçi oldu. Köylüler, Hz. İsa'dan o kişiye beddua etmesini istedi. Kassar akşam olunca köye sağ salım geldi. Köy halkı Hz. İsa'ya bedduasının bir fayda sağlamadığını, kassarın bir zarar görmeden köye geldiğini söyledi. Hz. İsa, kassarı yanına çağırttı. Ona, bugün ne amel işlendin ki bedduam sana bir zarar vermedi, dedi. Kassar sabah evimden üç ekmek getirip işime giderken yolda bir dervişe rastladım. Derviş benden bir ekmek istedi. Ona ekmek verdim ve derviş bana dua etti. Duası hoşuma gitti bir ekmek daha verdim. Bezleri yıkadım ve buraya geldim, dedi. Hz. İsa bohçanı aç görelim, dedi. Kassar bohçayı açınca ağzında demir olan kara bir yılan çıktı. Hz. İsa yılan sen bunu helak etmek için gönderilmedin mi, diye sordu. Yılan evet, dedi. Ancak kassar bugün sadaka verdi. Melekler geldi, ağzımı demir bir gemle kapattı. Sakın bugün buna zarar değdirme; çünkü o bugün sadaka verdi, dedi. Hz. İsa kassara tevbe etmesini, halkı incitmemesini ve her gün sadaka vermesini nasihat etti:

“Bir gün İsâ 'aleyhi's-selâm bir köye uğradı. Köy halkı karşı geldiler. “Yâ nebîyallâh! Karyemüzde bir kassâr vardır, bezlerimizi nıtlüden taşu urup alıkor, virmez, bizi gâyet incidür, elinden âciz kalduk. Sen peygambersin, du'ân makbûldür, ana bed-du'â eyle...” İsâ 'aleyhi's-selâm el kaldırup ol kassâra bed-du'â eyledi. Çün ahşam oldı, kassar bayagı gibi sag, esen köye geldi... İsâ 'aleyhi's-selâm eyitdi: “Yâ kassâr! Bu

gün ne ‘amel işledün ki benüm bed-du‘âm sana kâr itmedi?" Kassâr eyitdi: "Yâ Nebiyyallâh! Sabâh evümden üç etmek getirüp işüme giderken yolda bir dervîşe sataşdum, benden nesne diledi, bir etmegi ol dervîşe virdüm, bana du‘â eyledi. Anun du‘âsı bana hoş geldi, bir etmegi dahı ana virdüm, işüme vardum, uşda bu bezleri agartdum, geldüm." İsâ ‘aleyhi’s-selâm eyitdi: "Bohçayı aç görelüm." didi. Kassâr bohçayı açdı, bohçadan bir kara yılan çıkdı, agzında bir demür gem var. İsâ "Yâ esved!" didi. Yılan eyitdi ki: "Yâ Nebiyyallâh!" didi. Eyitdi: "Sen bunı helâk etmek üzere gönderilmedün mi?" Yılan, eyitdi: "Beli." didi. "Ve lâkin çün bu kassâr, bu gün sadaka virmişdür: Gördüm ki bir ferîşteh geldi, agzumı bu demür gemle gemledi ve eyitdi: "Sakın bu gün buna zarar degürmeyesin kim bu gün sadaka virmişdür." didi. İsâ ‘aleyhi’s-selâm eyitdi: "Yâ kassâr! Gel, tevbe eylegil, bu halkı ayruk incitme ve her gün sadakayı terk itme, gör ki sadakayı bu gün üzerinden ne belâ def itdi." Kassâr dahı "Eyle olsun yâ nebiyyallâh." didi. (Gürel, 1992, s. 80-81).

2.10. Hz. Muhammed

İslam inancına göre son peygamber olan Hz. Muhammed, 571 yılında Mekke’de doğdu. Doğmadan önce babasını, altı yaşındayken annesini kaybetti. Dedesi ve amcasının himayesinde yetişti. Hz. Muhammed, nübüvveti öncesinde dürüstlüğü ve güvenilirliği ile tanındı. Kendisine ilk vahiy kırk yaşında Hira Mağarası’nda geldi. Daha sonra İslam dinini yaymaya başladı. Müşriklerin zulmüne uğramasına rağmen inancını yaymaktan vazgeçmedi. 632 yılında Medine’de vefat etti (Canım, 2016, s. 210-211). Fütüvvetnâmelerde en çok kıssası anlatılan peygamberlerdendir. Diğer peygamberler belirli özellikleri ve erdemleri ile sembolleştirilirken Hz. Muhammed bütün erdemleri temsil eder. Özellikle emanet, hak ve doğruluk gibi temel ahlak kavramlarının vurgulandığı kıssalarda adı sıklıkla anılır. Fütüvvetnâmelerde nakledildiğine göre Cebrail, Miraç gecesinde Hz. Muhammed’in beline şet bağlar (Torun, 1998, s. 64).

Fütüvvet geleneğinin Hz. Âdem’den başladığını belirten müellifler, fütüvvetin kutsiyeti ifade etmek için Hz. Muhammed’le ilgili anlatılara yer verirler. Burgazî’nin naklettiğine göre, Hz. Muhammed miraca çıktığında cennet içinde bir sandık gördü. Bu sandığın içinde ne olduğunu sordu; fakat Cebrail, içindekini bilmediği söyledi. Allah, Cebrail’e, “Sandığı aç, içinde fütüvvet hırkası var. Onu habibim Muhammed’e giydir. O hırkayı hiçbir peygambere ve yaratılmışa giydirmedim.” dedi. Cebrail sandığı açıp içindeki yeşil cübbeyi çıkardı. Bu cübbeyi Hz. Muhammed’e giydirdi. Bu hırka daha sonra Hz. Ebu Bekir’e ondan da Hz. Ali’ye geçti.

“Ammâ asl-ı hırka sahîh rivâyet oldı... Resûl hazreti aydur kim ol gice kim mi’râca çıkdum, uçmak içinde bir sanduk gördüm ve bu ne sandukdur, içinde ne vardır didüm. Cebrâ’il ayıtdı: Yâ Resûlallâh, bilmezem içinde ne var? Pes Allâhu te’âlâ hitâb kıldı, ayıtdı: Yâ Cebrâ’il, ol sanduğı aç, içinden Fütüvvet hırkası var, anı habibüm Muhammed’e geydür kim anı hiçbir peygambere ve bir yaradılmışa geydürmedüm. Pes Cebrâ’il, ol sanduğı açdı, içinden bir yeşil cübbe çıkardı, Resûl’e geydürdi. Andan ol hulleyi Ebû Bekr-i Sıddîk’a virdi... Ebû Bekr, Ali’ye virdi.” (Gölpınarlı, 1953, s. 130).

Fütüvvet erbabının sahip olması gereken temel hasletlerden biri de tevazudur. Fütüvvet ehlinde kibir bulunmamalıdır. Burgazî ve Razavî’nin eserlerinde ortak geçen kıssaya göre, Hz. Muhammed’in önüne pişmiş bir koyun getirdiler. Hz. Peygamber tevazu göstererek sofrada dizleri üzerinde oturdu. Bunun üzerine bir kişi neden böyle oturduğunu sordu. Hz. Muhammed, “Allah beni kul yarattı, büyülenenlerden yaratmadı. Ben hizmetkârlar gibi oturmayı severim.” dedi:

“Rivâyet olındı Hz. Resûl sallallahu ‘aleyhi ve sellemden kim bir pişmiş koyun getürdiler, Hz. Resûl’ün önüne kodılar. Hz. Resûl, iki dizi üzerine oturdu. Bir ‘Arabî eyitdi: “Yâ Resûlallâh! Bu nice oturmakdur?” Hz. Resûl eyitdi kim “Hak sübhânehû ve te’âlâ beni kul yaratdı, beni ululananlardan yaratmadı. Hemîşe severem ki kullar gibi oturam.” (Gürel, 1992, s. 353).

Razavî, fütüvvet ehlinin gıybetten uzak durması gerektiğini bir rivayetle anlatır. Naklettiğine göre; Hz. Muhammed, miraca çıktığı vakit bakırdan tırnaklarıyla yüzlerini yırtan bir topluluk gördü. Cebrail’e onların kim olduğunu sordu. Cebrail, bunlar halkın etlerini yerlerdi, yani gıybet ederlerdi ve iffetsizlik yaparlardı, dedi. Müellif bu rivayeti aktardıktan sonra fütüvvet düşüncesinde bu sıfatların kabul edilmeyeceğini söyleyerek ideal fütüvvet ehlini tanımlar:

“Hz. Resûlullah eyitdi: Mi’râca çıkdüğüm vaktin bir kavme uğradum kim bakırdan tırnakları vardı, yüzlerin yırtarlardı. Cebrâ’il ‘aleyhi’s-selâmdan sordum ki bunlar ne kavmdür. Cebrâ’il ‘aleyhi’s-selâm eyitdi: “Yâ Resûlallâh! Bular ol kavmdür kim halkun etlerin yerlerdi, ya’nî gıybet iderlerdi ve hem ‘ırzların yıkarlardı.” Pes bu sıfatları fütüvvet kabul kılmaz.” (Gürel, 1992, s. 59-60).

Razavî; alışverişte güvenilir olan kişinin peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle haşrolacağını söyler. Bununla ilgili olarak Ebu Talib el-Mekkî'nin (öl. 996) *Kûtu'l-kulûb* adlı eserinden bir kıssa nakleder. Aktardığına göre, Hz. Muhammed ashabıyla bir sabah vakti oturuyordu. Kuvvetli bir gencin iş yapmak için dükkâna girdiğini gördüler. Sahabelerden biri, "Bu yiğit kuvvetini ibadete sarf etseydi ne olurdu?" dedi. Hz. Peygamber bunun üzerine, "Öyle demeyin, eğer onun gayreti nefsi için kimseye muhtaç olamamak içinse o benim yolumdandır. Eğer çalışma isteği ailesi içinse o Allah yolundandır. Eğer malının çok olması ve bu çoklukla övünmesi içinse şeytan yolundandır." dedi. (Gürel, 1992, s. 68).

Fütüvvet yolunda olan kimse ölçüde ve tartıda hile yapmamalıdır. Bununla ilgili olarak aktardığı kıssaya göre, Hz. Peygamber buğday almak için pazara gitti. Bir çuvala elini soktu ve eli ıslandı. Hz. Muhammed bunun sebebini sorunca buğday sahibi biraz ıslak buğday kattığını söyledi. Hz. Peygamber yaş olan buğday herkesin görmesi için çuvalın üstüne koyması gerektiğini söyledikten sonra aldatan bizden değildir, hadisini söyledi. Yine bir ölçü olması adına kişi kendisi için ne istiyorsa din kardeşi için de onu istemelidir, düsturunu hatırlattı. Fütüvvet ehli kazancını helal yoldan elde etmeli ve hileye başvurmamalıdır:

"Resûlullah sallallahu 'aleyhi ve sellem, buğday almaya bâzâra vardı, bir çuvala elin sokdı, mübârek eli yaş oldu. Eyitdi: "Bu iş nedür?" Bugday ıssı eyitdi: "Yâ Resûlallâh! Bir pâre ıslak buğdayum vardı, bile katdum." Resûl Hazreti eyitdi: "Niçün ol yaşı çuvalun agzına komadun, tâ ki her kişi anda anı göre. Ve bu hadîs-i şerîfi anda buyurdi: "مَنْ عَشَنَّا فَلَيْسَ مِنَّا" Ya'nî "Her kim ki benüm ümmetümi aldasaydı ol, benüm ümmetümden degüldür ki ehl-i insâf ola, kendüye ne sanursa her müslümâna dahı anı sana." (Gürel, 1992, s. 70).

Rivayete göre, Ebû Derdâ kendinden fazilet olarak üstün olan Hz. Ebû Bekir'in önünde yürüyünce Hz. Muhammed tarafından uyarıldı. Fütüvvet düşüncesinde fazilet olarak üstün olan kimseye hürmet edilmesi büyük önem taşır:

"Ebû Derdâ ayıtdı: Bir gün yolca yürüdüm, Ebû Bekr ardumca gelürdi. Resûl 'aleyhi's-selâm ayıtdı: Yâ Ebû Derdâ, ol kişi kim senden yigrekdür dünyâda ve hem âhiretde, sen anun önünce yürürsin. Ol Tanrı hakkıyçün kim Muhammed anun tasarrufındadır kim gün dogmadı ve uyakmadı kişi üzerine peygamberlerden sonra Ebû Bekr'den yigrek. Pes terbiyenün sıdkı gâlib olıcak dürrüstdür. Çün ahısına vara, el ermeye, anun yolın vara, ana öygüne ve dahi kavli, ikrâr eyleyüp niyyet kılmakdur." (Gölpınarlı, 1953, s. 129-130).

Bir diğer kıssaya göre, Hz. Muhammed'e peygamberlik geldi ve on yedi kişi Müslüman oldu. Bunlardan biri de Ebû Dücâne'ydi. Ebû Dücâne, bir gün Mekke'de kâfirler ile savaştı. Ebû Cehl ve Ebû Leheb, Mugire ve Surâka, Ebû Dücâne'yi öldürüp parça parça etti. Ebû Dücâne'nin ölüm haberi gelince Hz. Peygamber çok üzüldü. Hemen Cebrail geldi ve Allah'tan selam getirdi. Ona, Hz. İsa ölüyü diriltti, dua edersen Ebu Dücane dirilir, dedi. Bunu üzerine Hz. Muhammed dua etti ve Ebu Dücane dirildi. Resul ona nasıl öldürüldüğünü sordu. Ebû Dücâne saçı uzun olduğu için saçından tutup öldürdüklerini söyledi. Hz. Muhammed bunun üzerine Ebû Dücâne ve Hz. Ali'nin saçını kesti:

"Resûl hazretine çün peygamberlik geldi, ya'nî halkı dîne da'vet itmek. Ve on yidi kişi Müslümân oldu. Birisi Ebû Dücâne, bir gün kâfirler ile Mekke'de savaştı. Ebû Cehl ve Ebû Leheb, Mugıyra ve Surâka, Ebû Dücâne'yi öldürdiler, pâre pâre kıldılar. Resûl'e haber geldi. Ebû Dücâne'yi ölmüş buldı, mübârek gönli perişân oldu. Derhâl Cebrâ'il geldi, Allahu te'âlâdan selâm getürdi, ayıtdı: Yâ Resûlallâh, Allâhu te'âlâ buyurdi kim İsa ölüyi diri kıldı... imdi habîbüm duâ kılsun Ebû Dücâne'ye, diri olsun. Pes Resûl duâ kıldı, Ebû Dücâne diri oldu. Andan Resûl ayıtdı: Yâ Ebû Dücâne, sen yogruk idün, nite oldu ki ele girdün? Ebû Dücâne ayıtdı: Saçım uzundu, saçımdan tutdılar. Ali Resûl'e ayıtdı (Resûl aleyhisselâm, gel berü,) saçını keseyin (didi), Cebrâ'il bu âyeti getirdi: مُحَقِّقِينَ رُؤُسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ Andan Resûl hazreti, Ebû Dücâne'nün saçın kesdi, andan Emîrül-Mü'minin Ali saçın kesdi." (Gölpınarlı, 1953, s. 146-147).

Sonuç

Ahlak kitapları arasında yer alan fütüvvetnâmeler, temelde meslek erbabları olmak üzere toplumun tamamına hitap eden eserlerdir. Fütüvvetnâme müellifleri işledikleri konuları anlatırken Kur'an ve hadislerin dışında peygamber kıssalarını da kaynak olarak kullanmışlardır. Fütüvvetin kutsiyetine vurgu yapmak isteyen müellifler, her bir mesleği başta peygamberler olmak üzere din büyüklerine atfetmişlerdir.

⁴ "Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz" (Kur'an, Fetih, 48/27).

Anadolu'da bilinen ilk Türkçe fütüvvetnâme yazarı Burgazî'dir. Eserin 13. ya da 14. asırda yazıldığı tahmin edilmektedir. Burgazî, Anadolu'da Türkçe konuşan insanların fütüvvetnâmelerden faydalanması amacıyla eserini Türkçe olarak kaleme almıştır. Fütüvvetnâme türü metinler arasında önemli bir yeri olan kitaplardan biri de Razavî tarafından 1524 yılında kaleme alınan *Fütüvvetnâme-i Kebîr* adlı eserdir. Her iki kitapta aynı konular işlendiği ve temelde aynı kaynaklara müracaat edildiği için benzerlikler fazladır. İki müellif de fütüvvetin kutsiyetini ifade etmek adına fütüvveti nübüvvetle ilişkilendirmiş; bu yolun nebiler yolu olduğunu, her bir mesleğin peygamberlere dayandığını dile getirmişlerdir. Fütüvvet ehlinde olması istenen vasıfları örnek şahsiyetler olması hasebiyle peygamber kıssaları üzerinden ifade etmişlerdir. Bu eserlerde en fazla kıssası zikredilen peygamber, Hz. Muhammed'dir. Ayrıca bazı hadislerin sebep-i nüzulleri kıssa olarak aktarılmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla on peygamberin başından geçen hadiseler bir olay örgüsü çerçevesinde işlendikten sonra, kıssalardan alınması gereken hisseler ve fütüvvetin adabına dair kaidelere dikkat çekilmiştir. Çalışmada yer alan kıssalarda sırasıyla; ayıp örtmek, tevbe etmek, kibirlenmemek, salih amel işlemek, sabır, rıza, cömertlik, edep ve erkân öğretmek, yol atası ve yol kardeşi edinmek, hak bildiği yoldan dönmek, misafirperverlik, ahde vefa, teslimiyet, iffet, helal kazanç elde etmek, sadaka vermek, tevazu, gıybet etmemek, eminlik ve hürmet konuları üzerinde durulmuştur. Bu eserler fütüvvet ehlinin ahlaki eğitiminde bir rehber olarak kullanılmıştır.

Anadolu'da Ahilik olarak neşvünema bulan fütüvvet teşkilatında ahlaki değerlerin önemi ve meslek sahibi olmanın kıymeti, peygamberlerin örneğinde şekillenmiştir. Nübüvvet anlayışının Ahilik üzerindeki tesirini tespit etme hususunda fütüvvetnâmeler önemli bir kaynaktır.

Kaynaklar | References

- Anadol, C. (1991). *Türk-İslâm medeniyetinde Ahilik kültürü ve fütüvvetnameler*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arıcan, S. (2023). Burgazî Fütüvvetnâmesi'ne göre hikâyelerle ahlâkî eğitim. M. Akkuş (Ed.), *Konya Kitabı XIX: Türkiye Selçukluları ve Konya içinde* (Cilt 2, ss. 353–366). Konya Ticaret Odası Yayınları.
- Aydemir, A. (2012). *İslami kaynaklara göre peygamberler*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bolay, S. H. (1988). Âdem. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 1, ss. 358–363). TDV Yayınları.
- Canım, R. (2016). *Divan edebiyatının kaynakları*. Akıl Fikir Yayınları.
- Doğan, A. (2017). Bağdatlı Zihni'nin "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevisinde oğluna nasihatleri. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 3(4), 28–41. <https://doi.org/10.20322/littera.343290>
- Erdem, C. (2023). Fütüvvetname ve Ahilik teşkilatında yaygın din eğitimi: Razavî'nin Fütüvvetnâmesi örneği. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 9(1), 64–80. <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2023.9.1.05>
- Gölpınarlı, A. (1953). Burgazî ve fütüvvet-nâmesi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 15(1-4), 76-153
- Gülten, S., & Yılmaz, H. (2014). *Razavî: Fütüvvet-nâme-i kebîr*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Gündüz, Ş. (2010). Şit. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 39, ss. 214–215). TDV Yayınları.
- Gürel, R. (1992). Razavî'nin fütüvvet-nâmesi. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Harman, Ö. F. (1994). Dâvûd. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 9, ss. 21–24). TDV Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2007). Nûh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 33, ss. 224–227). TDV Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2013). Yûsuf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 44, ss. 1–5). TDV Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2020). Mûsâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 31, ss. 207–213). TDV Yayınları.
- Keklik, M. (2021). Razavî Fütüvvet-Nâmesi'nde peygamberler ve ilk şed kuşananlar. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, 9-34.
- Pala, A. (2022). Burgazî Fütüvvetnâmesi (Burgazî). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim 20.05.2026 <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/burgazi>
- Şengül, İ. (2022). Kıssa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 25, ss. 498–500). TDV Yayınları.
- Torun, A. (1998). *Türk edebiyatında Türkçe fütüvvetnâmeler üzerine bir inceleme*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tözluyurt, M. (2018). Fütüvvetnamelerde nübüvvet anlayışı. A. Gökbil ve A. Doğan (Ed.) *III. Uluslararası Ahilik sempozyumu bildiri kitabı içinde* (Cilt 2, ss. 505–519). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Yayınları.
- Uludağ, S. (2001). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. Kabalıcı Yayınları.